

Edukacja i nauka
Samorządowy Okrągły Stół
Wrocław, 8–9 maja 2022 roku

Kluczowe pytania

- Jak powinna wyglądać edukacja dzieci i młodzieży z Ukrainy w Polsce?
- Jakie są potrzeby różnych grup dzieci i jak nasz system edukacji może na nie odpowiedzieć?
- Jak wzmocnić zasoby ludzkie, organizacyjne i finansowe, by to umożliwić?
- Jakie są główne wyzwania – dla szkół, organów prowadzących i rządu?
- Jakie konkretne rozwiązania proponujemy? Jak przekonać do nich rząd?
- Jak to wygląda w dwóch perspektywach czasowych: krótko- i długoterminowej?
- Jak zamienić obecny kryzys w impuls do poprawy polskiego systemu edukacji?

Warunki skutecznego wsparcia edukacji dzieci i młodych ludzi z Ukrainy

W opracowaniu przedstawiamy rekomendacje dotyczące 9 obszarów edukacji. Warunkiem skutecznej realizacji naszych propozycji jest uwzględnienie 10 założeń przekrojowych w podejściu do poważnego problemu, jaki stwarza obecność kilkuset tysięcy młodych ludzi z Ukrainy w systemie oświaty i szkolnictwa wyższego¹:

- **Proces edukacji jako osiowy element integracji** – szkoły, przedszkola i inne placówki edukacyjne jako miejsca adaptacji i integracji, punkty kontaktu oraz wsparcia dla dzieci i rodziców, a nie tylko „dostawcy wiedzy”.
- **Odporna i otwarta szkoła** – nie chodzi o działania doraźne, ale o tworzenie rozwiązań trwałych, odpornych na kryzysy i niedyskryminacyjnych (dla wszystkich dzieci z doświadczeniem migracji, nie tylko ukraińskich), które zapewnią wysoką jakość edukacji i wsparcie dla każdego, także dla polskich uczennic i uczniów.
- **Współpraca i synergia** – wspólne działanie zaangażowanych stron: samorządów, organizacji społecznych (także międzynarodowych), wyższych uczelni oraz rządu. Wykorzystanie potencjału partnerów społecznych jako rzeczywistych partnerów, a nie tylko „wykonawców” zleconych zadań.
- **Adekwatne środki finansowe** – pilne określenie źródeł i uruchomienie procedur finansowania dodatkowych zadań związanych z edukacją: środki z budżetu centralnego ze wsparciem funduszy z Unii Europejskiej.
- **Włączenie ukraińskich podmiotów** – zaangażowanie organizacji, obywateli i obywaterek, w tym młodych ludzi z Ukrainy, a także ukraińskich władz i uczelni

¹ Podstawowe informacje o sytuacji ukraińskiej edukacji i nauki: [prezentacja Ministra Edukacji i Nauki Ukrainy](#).

wyższych w działania w szkołach, wspólnotach lokalnych, na szczeblu regionalnym i centralnym.

- **Wzmocnienie samodzielności** – budowanie sprawczości szkół (dyrekcji, kadry nauczycielskiej i demokratycznych organów szkolnych), jednostek samorządowych (jako organów prowadzących) i społeczności lokalnych – zgodnie z konstytucyjnymi zasadami pomocniczości i decentralizacji.
- **Pilne i przejrzyste regulacje prawne** – dobre, proste prawo, bez nadmiernej regulacji (idące raczej w kierunku deregulacji), konsultowane z zainteresowanymi stronami.
- **Wysokie standardy pracy z dziećmi** – wypracowanie i upowszechnienie standardów pracy placówek edukacyjnych, a także asystentów i asystentek kulturowych oraz innych osób pracujących z dziećmi z doświadczeniem migracji i ich polskimi rówieśnikami i rówieśniczkami.
- **Rozwój kompetencji kadry nauczycielskiej** – pilne zorganizowanie szkoleń i przygotowanie materiałów edukacyjnych do pracy z klasą wielokulturową i dziećmi z doświadczeniem migracyjnym, a także do wsparcia psychospołecznego.
- **System gromadzenia i udostępniania danych** – stale aktualizowane i dostępne dane o liczbie dzieci ukraińskich z poszczególnych roczników, liczbie studentów i studentek, osób nauczających, zasobach lokalowych i innych.

Wyzwania i rozwiązania szczegółowe

1. Włączać ukraińskie dzieci i młodzież do polskiego systemu edukacji

Problem: Brakuje kompleksowych rozwiązań umożliwiających stopniowe i elastyczne włączanie ukraińskich dzieci do polskiego systemu edukacji. Regulacje często są wprowadzane *ad hoc*, bez społecznych konsultacji. Nauczycielki i nauczyciele – zarówno z oddziałów przygotowawczych, jak i ogólnodostępnych – potrzebują wsparcia metodycznego w pracy z dziećmi, które dopiero uczą się języka polskiego².

Rekomendacje:

- Opracować model adaptacji i integracji wewnątrzszkolnej.
- Dopracować koncepcję pracy oddziałów przygotowawczych³.

² O braku wystarczającego wsparcia dla kadry nauczycielskiej stojącej przed takimi wyzwaniami można przeczytać w publikacji: M. Nowosielski i in. (2021). *Edukacja elementarna uczniów z doświadczeniem migracji w Polsce i Czechach. Doświadczenia – Wnioski – Rekomendacje – Zasoby*, Płock, https://mazowiecka.edu.pl/wp-content/uploads/2021/10/E-manual_PL-5.pdf (dostęp: 27.05.2022).

³ W tym: jak długo dzieci w nich pozostają, kiedy mogą wejść do klas ogólnodostępnych? Jak ma wyglądać integracja w szkole? Jaki ma być tryb i stopień wyrównywania różnic programowych? Jaka jest możliwość łączenia nauki

- Wesprzeć metodycznie nauczycielki i nauczycieli pracujących z dziećmi w klasach ogólnodostępnych: wzmocnić kadrowo szkołę.
- Pilnie określić zasady oceniania, klasyfikacji i egzaminowania, z uwzględnieniem zróżnicowanego poziomu kompetencji językowych.
- Opracować narzędzia do diagnozy i opisu poziomu kompetencji przedmiotowych (np. linie rozwoju).
- Zmodyfikować podstawę programową języka polskiego dla osób uczących się go jako obcego – zmniejszyć liczbę lektur obowiązkowych.
- Stworzyć alternatywną ścieżkę rekrutacyjną, w tym klasy powitalne (zerowe) w szkołach ponadpodstawowych.
- Tworzyć systemowy i szkolny model wsparcia psychospołecznego (zasady i ścieżki).

Uzasadnienia/komentarze:

Proponowane dotychczas rozwiązania nie uwzględniają specyficznej sytuacji dzieci ukraińskich i mogą utrudniać im wejście do systemu i efektywną naukę. Poniższe postulaty dotyczą kilku kluczowych obszarów pracy szkoły. Należy zwrócić uwagę na podział na szkoły podstawowe i ponadpodstawowe, ponieważ realizują one różne zadania dla różnych podmiotów i są prowadzone przez inne organy samorządowe (gminy lub powiaty).

- **Adaptacja i integracja wewnątrzszkolna** (w tym praca z rodzicami dzieci ukraińskich i polskich) oraz włączenie w życie całej społeczności lokalnej – najłatwiej to zrobić właśnie poprzez szkołę.
 - **Wypracowanie modelu pracy** z ukraińskimi dziećmi – postulujemy powołanie w każdej szkole zespołu nauczycielskiego, najlepiej z udziałem nauczycielek z Ukrainy. Zespół ma tworzyć plan pracy z dziećmi uchodźczymi, a także programy adaptacji i integracji. Na bieżąco rozwiązywać pojawiające się problemy i konflikty. Szkoła potrzebuje jednak podpowiedzi, jak to robić – obecnie większość takich materiałów i wskazówek dostarczają organizacje społeczne.
 - **Konieczna jest wymiana dobrych praktyk między szkołami**, a także osobami nauczającymi poszczególnych przedmiotów, wychowawczyniami i wychowawcami. To zadanie szkół, ale także ośrodków doskonalenia i organizacji społecznych.
 - **Wdrożenie działań poprzedzających włączenie uczniów i uczennic do nauki w polskim systemie** – na przykład organizowanie w wakacje zajęć integracyjnych oraz kursów języka polskiego, które umożliwią wejście od nowego roku szkolnego do klas ogólnodostępnych (patrz także punkt 6.).

z ukraińską edukacją zdalną? Czy lekcje języka polskiego mają się odbywać w ramach rozkładu zajęć czy dodatkowo? Jak ma wyglądać wsparcie merytoryczne i językowe dla kadry nauczycielskiej?

- **Przeszkolenie i zatrudnienie odpowiedniej liczby osób w roli asystentów i asystentek kulturowych**⁴. W przypadku zwiększenia liczby osób w oddziałach ogólnodostępnych (do 29) i w oddziałach przygotowawczych należy zapewnić co najmniej jednego asystenta na 2 klasy (jedna taka osoba na 4 klasy to pomoc niewystarczająca i prowizoryczna). Asystent zatrudniony w innej formie niż na Kartę Nauczyciela może pracować 8 godzin dziennie. Potrzebne jest dofinansowanie tego zadania (w tym szkoleń) z budżetu centralnego.
- **Oddziały przygotowawcze**⁵ to dla wielu osób dobra forma wejścia w polski system edukacji. Obecnie co piąte dziecko uczy się w takim oddziale. Należy określić zasady przechodzenia do klas standardowych, bo zbyt długie pozostawienie dzieci ukraińskich w osobnych grupach utrudnia integrację, grozi wyobcowaniem społecznym i kulturowym⁶. Organy prowadzące powinny zapewnić aktualną informację o szkołach podstawowych i ponadpodstawowych prowadzących oddziały przygotowawcze (to ważne w kontekście nowego roku szkolnego).
- **Zasady organizacyjne – sugerujemy utrzymanie w mocy w kolejnym roku szkolnym zapisu dotyczącego liczby godzin językowych i osób w oddziale**⁷ (maksymalnie 25 osób i nie mniej niż 6 godzin j. polskiego⁸).
 - Czas nauki w oddziale i zasady kierowania do klas ogólnodostępnych muszą zostać uregulowane (np. nie dłużej niż 2 lata w oddziale z obowiązkową oceną

⁴ Na temat kwalifikacji i kompetencji asystentów/asystentek międzykulturowych (AM) zatrudnionych w krakowskich szkołach piszą Bulandra i in. (2019). *Charakterystyka wielokulturowego środowiska edukacyjnego w Krakowie w świetle procesów integracji*, <https://owim.uek.krakow.pl/wp-content/uploads/user-files/reports/OWiM-raport%20Edukacja.pdf> (dostęp: 27.05.2022).

⁵ Dobrym źródłem informacji na temat funkcjonowania oddziałów przygotowawczych oraz możliwości ich wykorzystania do lepszej adaptacji dzieci z doświadczeniem migracji jest raport ODN w Poznaniu: Czerniejewska I. (2021). *Oddziały przygotowawcze w szkołach ponadpodstawowych w Poznaniu (2020/2021). Raport z badań*, Poznań, https://odnpoznan.pl/pliki/mat/Raport_Oddziały_przygotowawcze_w_liceach_w_Poznaniu.pdf (dostęp: 27.05.2022).

⁶ *Decyzję o skróceniu albo przedłużeniu okresu nauki ucznia w oddziale przygotowawczym, o którym mowa w art. 165 ust. 13 ustawy, podejmuje rada pedagogiczna na wniosek uczących ucznia nauczycieli, pedagoga lub psychologa – § 16. ust. 7 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2017 r. w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw*, Dz.U. 2017 poz. 1655.

⁷ *Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 21 marca 2022 r. w sprawie organizacji kształcenia, wychowania i opieki dzieci i młodzieży będących obywatelami Ukrainy*, Dz.U. 2022 poz. 645 oraz *Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 kwietnia 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie organizacji kształcenia, wychowania i opieki dzieci i młodzieży będących obywatelami Ukrainy*, Dz.U. 2022 poz. 795.

⁸ 2. *Liczba uczniów w oddziale przygotowawczym nie może przekraczać 25 uczniów. (...)*

5. *Na realizację obowiązkowych zajęć edukacyjnych w oddziale przygotowawczym przeznaczają się w tygodniowym rozkładzie zajęć liczbę godzin:*

- 1) *w szkole podstawowej dla klas I–III – nie mniejszą niż 20 godzin tygodniowo;*
- 2) *w szkole podstawowej dla klas IV–VI – nie mniejszą niż 23 godziny tygodniowo;*
- 3) *w szkole podstawowej dla klas VII i VIII – nie mniejszą niż 25 godzin tygodniowo;*
- 4) *w szkole ponadpodstawowej – nie mniejszą niż 26 godzin tygodniowo. (...)*

9. *W oddziale przygotowawczym w ramach tygodniowego wymiaru godzin, o którym mowa w ust. 5, prowadzi się naukę języka polskiego według programu nauczania opracowanego na podstawie ramowego programu kursów nauki języka polskiego dla cudzoziemców, o którym mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 92 ust. 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, w wymiarze nie niższym niż 6 godzin tygodniowo. § 16 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2017 r. (...), dz. cyt.*

postępu i możliwością skierowania do klas ogólnodostępnych co najmniej dwa razy w ciągu roku szkolnego).

- Pomoc osobom uczącym języka polskiego w klasach przygotowawczych: wsparcie organizacyjne i finansowe szkoleń dla nauczycielek, stworzenie rekomendacji dotyczących materiałów (w tym e-materiałów) do nauki języka polskiego dla dzieci, zaopatrzenie bibliotek w niezbędne podręczniki z tego przedmiotu.
- Stworzenie szybkiej ścieżki umożliwiającej uzyskanie kwalifikacji do nauczania języka polskiego jako obcego nauczycielom innej specjalizacji niż polonistyka.
- Zapewnienie 6 godzin języka polskiego na tydzień także dla uczniów klas ogólnodostępnych, najlepiej stacjonarnie (zdaniem nauczycielek należy uwzględnić możliwości uczniów i włączyć te lekcje do siatki godzin, analogicznie do rozwiązań w zindywidualizowanej ścieżce kształcenia).
- **Oddziały ogólnodostępne** jako kontynuacja nauki po semestrze lub dwóch w oddziałach przygotowawczych. Postulaty dotyczące asystentek kulturowych (przy zwiększeniu liczby osób do 29⁹) są szczególnie ważne w odniesieniu do edukacji wczesnoszkolnej, w której ciężar przygotowania zajęć dydaktyczno-wychowawczych spoczywa na jednej osobie.
- **System oceniania, klasyfikacji i egzaminów zewnętrznych** powinien uwzględniać specyficzną sytuację ukraińskich dzieci rozpoczynających naukę w polskim systemie edukacji. W projekcie Senatu postuluje się odstępnie **w roku 2021/2022** od stosowania zasad opisanych w *Ustawie z dn. 7.09.1991 o systemie oświaty i zastąpienie stopni ocenami opisowymi*. Poniższe postulaty odnoszą się do kolejnych lat.
 - Opracowanie i wdrożenie dla każdego przedmiotu **linii rozwoju**¹⁰ odnoszących się do podstawy programowej i umożliwiających przeprowadzenie diagnozy oraz opis poziomu rozwoju kompetencji.
 - Wprowadzenie modyfikacji do podstawy programowej z języka polskiego (kształcenie literackie i kulturowe) – zmniejszenie liczby lektur uwzględnianych w wymaganiach egzaminacyjnych dla osób uczących się języka polskiego jako obcego. Zmodyfikowana podstawa programowa pozwoli też bardziej adekwatnie ocenić poziom osiągnięć edukacyjnych¹¹. Uwaga: w trakcie dyskusji pojawiły się też głosy, aby nie różnicować listy lektur i wymagań obowiązujących polskich i ukraińskich uczniów, ale ją ograniczyć dla wszystkich. Należy wykorzystać ten moment i zweryfikować (w szerokich konsultacjach z polonistami) założenia

⁹ Nauczycielki zwracają uwagę, że ze względów organizacyjnych lepiej, by w oddziale była parzysta liczba osób.

¹⁰ Narzędzia do sprawdzania (w tym autoewaluacji) poziomu kompetencji w różnych obszarach powinny być opracowane w zespole ekspertów merytorycznych z wyższych uczelni i organizacji samorządowych. Pilotażowe linie rozwoju są opracowywane w zespole eksperckim w Szkole Edukacji PAFW i UW.

¹¹ Propozycja alternatywna, jeśli to nie będzie możliwe: uznawanie certyfikatów z języka polskiego jako obcego.

dotyczące edukacji polonistycznej i egzaminu maturalnego przyjęte przez MEiN i Centralną Komisję Egzaminacyjną¹².

- Wprowadzenie większego zróżnicowania w arkuszach egzaminacyjnych w zależności od czasu nauki (obecnie jest jeden arkusz dla wszystkich osób uczących się języka polskiego). Postulujemy uzgodnienie zakresu trudności tekstów w arkuszach egzaminacyjnych z *Europejskim systemem opisu kształcenia językowego* (obecnie teksty są powyżej poziomu B2).
- Umożliwienie nauki języka ukraińskiego jako języka mniejszości na poziomie szkoły średniej, a także przystąpienia do egzaminu maturalnego w tym języku nie tylko w placówkach o statusie szkół mniejszościowych (konieczne uzgodnienie z MSWiA, które odpowiada za kształcenie mniejszości narodowych). Warto także zastanowić się nad tym, w jaki sposób umożliwić młodym osobom zachowanie kontaktu z kulturą i językiem ukraińskim (dwujęzyczność) na poziomie szkoły podstawowej i średniej.
- **Rekrutacja do szkół ponadpodstawowych** – istnieje pilna potrzeba opracowania takich zasad rekrutacji, aby nie zamykały ukraińskiej młodzieży drogi do szkół, w których chce się uczyć. Problemem jest duża konkurencja wśród ósmoklasistów i wynikające z tego możliwe napięcia społeczne. Konieczne jest więc zapewnienie odpowiedniej liczby miejsc w szkołach średnich dla osób, które dopiero uczą się języka polskiego. W roku szkolnym 2021/2022 mogą być stosowane rozwiązania doraźne, na przykład te zaproponowane w projekcie Senatu RP. W obecnych warunkach należało rozważyć alternatywną ścieżkę rekrutacji: zastąpienie wyniku z egzaminu z języka polskiego oceną poziomu kompetencji językowych lub uwzględnienie ocen uzyskanych w ukraińskiej szkole.

Alternatywny model wejścia to **roczne oddziały przygotowawcze (klasy zerowe, powitalne)** dla uczniów uczących się języka polskiego jako obcego. Przygotują one młodych ludzi do kontynuowania nauki na poziomie szkoły średniej i umożliwią wyrównanie różnic programowych i językowych.

Uwaga: konkretne rozwiązania powinny zostać przedyskutowane w każdej miejscowości (w Warszawie w każdej dzielnicy) z dyrektorami szkół ponadpodstawowych, gdyż to oni najlepiej wiedzą, jakie są możliwości ich placówki.

- Potrzebne jest **stworzenie systemowego i szkolnego modelu wsparcia psychospołecznego**¹³. Należy uwzględnić konkretne procedury i ścieżki pomocy funkcjonujące w placówkach edukacyjnych. System powinien obejmować zarówno dzieci uchodźcze, jak i ich rodziny, wymaga więc włączenia osób posługujących się

¹² Wielu polonistów uważa, że należy wykorzystać ten moment do rozmowy z MEiN i CKE na temat obowiązujących obecnie wymagań programowych oraz egzaminu maturalnego z języka polskiego.

¹³ O potrzebie wzmocnienia wsparcia psychospołecznego dla dzieci z doświadczeniem migracji piszą: Ostafińska-Molik B., Olszewska-Gniadek J., (2020). *Dzieci migrantów w polskim systemie edukacji. Problemy w diagnozowaniu i organizowaniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, „Kultura i Edukacja”, nr 3 (129), s. 135–153, [Dzieci migrantów w polskim systemie edukacji](#) (dostęp: 27.05.2022).

językiem ukraińskim. Aby taki model wsparcia działał, potrzeba więcej godzin pracy psycholożek i pedagogów w szkole. Zespoły psychologiczno-pedagogiczne są nadmiernie obciążone, a sytuację pogorszyły jeszcze pandemia i zdalna edukacja. Potrzebne jest wsparcie psycholożek wielokulturowych (np. dyżur telefoniczny).

2. Wspierać osoby uczące się w ukraińskim systemie

Problem: Znaczna część dzieci z Ukrainy i ich rodzin zamierza wrócić do swoich domów. Uczniowie i uczennice powinni więc mieć prawo kontynuowania nauki w ojczystym języku. Obecnie większość z nich korzysta z edukacji zdalnej zgodnie z ukraińskim programem nauczania¹⁴. Potrzebują wsparcia edukacyjnego, czasem technicznego (sprzęt, internet) oraz kontaktów z polskimi rówieśnikami w placówkach edukacyjnych. Tymczasem polska oświata oferuje im niewiele.

Rekomendacje:

- Stworzyć system rejestracji ukraińskich uczniów i uczennic pozostających w zdalnej edukacji.
- Stworzyć warunki organizacyjno-prawne i finansowe do tworzenia lokalnych centrów wspomagających zdalną naukę (ze zlecaniem zadań organizacjom pozarządowym).
- Zapewnić samorządom warunki do organizowania zajęć adaptacyjnych i integracyjnych, a także nauki języka polskiego – tak aby móc włączać dzieci uczące się w domach.
- W porozumieniu z Ukrainą tworzyć szkoły/oddziały międzynarodowe z ukraińskim językiem i programem nauczania finansowane z budżetu państwa.

Uzasadnienia/komentarze:

Propozycje dotyczące osób uczących się zdalnie w ukraińskim systemie:

- Dzieci pozostające w edukacji zdalnej są pozbawione naturalnych okazji do integracji z polskimi rówieśnikami i rówieśniczkami, w tym także możliwości uczenia się od nich języka polskiego, choćby na poziomie podstawowym. Jeśli to możliwe, dzieci te mogą rano brać udział w zajęciach online po ukraińsku, a następnie w zajęciach w oddziałach przygotowawczych.
- Władze samorządowe, szkoły i organizacje społeczne podejmują się także organizowania **wspólnych zajęć pozalekcyjnych, sportowych i artystycznych w placówkach oświatowych, ośrodkach kultury, bibliotekach** itp. Umożliwiają

¹⁴ <https://lms.e-school.net.ua/>

ukraińskim dzieciom udział w prowadzonych już wcześniej formach. Ma to jednocześnie wymiar edukacyjny, integracyjny i adaptacyjny. Uwaga: potrzebna jest stale aktualizowana strona lub zakładka w sieci zbierająca informacje, jakie zajęcia są prowadzone, dla kogo (wiek uczestników, temat itp.) i w jakiej placówce. Na stronie powinna być wyszukiwarka dostępna dla młodych osób i ich opiekunów. Informacje należy podawać w języku ukraińskim i polskim, by np. wychowawcy klas mogli coś podpowiedzieć uczniom oraz ich rodzicom.

- Samorządy mogą tworzyć **lokalne centra edukacyjne wspomagające zdalną naukę**. Konieczne jest jednak zapewnienie środków na sfinansowanie kadry pedagogicznej (w tym nauczycielek z Ukrainy jako opiekunek i osób wspomagających), a także pokrycie kosztów najmu, przystosowania pomieszczeń oraz zakupu wyposażenia i sprzętu (np. laptopów).
- Nie wiadomo, jaka część tych dzieci będzie kontynuować naukę zdalną po ukraińsku, a jaka zgłosi się do polskich szkół w nowym roku szkolnym. Warto jednak już teraz rozważyć **wprowadzenie mechanizmu rejestracji osób pozostających w ukraińskim systemie edukacji**. Dostęp do bazy powinny mieć organy tworzące. Zgodnie z aktualnym rozporządzeniem MEiN rodzic lub opiekun ma obowiązek złożyć w gminie oświadczenie, że dziecko uczy się w ukraińskim systemie, jednak mechanizm faktycznie nie funkcjonuje. Można także rozważyć uruchomienie rejestracji przez bazę SIO (nauka w ukraińskim systemie jako jeden z możliwych sposobów realizacji obowiązku nauki w RP) lub stworzenie bazy uczniów przez urzędy publiczne udzielające wsparcia rodzinom z Ukrainy (wówczas złożenie oświadczenia byłoby warunkiem uzyskania pomocy). Jeszcze inne – być może najprostsze – rozwiązanie to porozumienie z rządem ukraińskim w celu uzyskania dostępu do bazy, którą dysponuje tamtejsze ministerstwo edukacji¹⁵.

Propozycje dotyczące nauki stacjonarnej w Polsce w ukraińskim systemie:

- **Oddziały międzynarodowe z językiem i programem ukraińskim** – w porozumieniu z ukraińskim ministerstwem oświaty należy umożliwić ich tworzenie i funkcjonowanie. Będzie to odciążenie dla polskiego systemu szkolnego, a dla uczniów i uczennic sposób na pielęgnowanie własnej tożsamości oraz więzi z ojczyzną. Senat RP¹⁶

¹⁵ MEiN powinien także sprawdzić, czy ukraińska baza oświatowa uwzględnia miejsce pobytu dzieci i jakie są zasady dostępu do tego systemu informacji.

¹⁶ *Projekt ustawy o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz ustawy – Prawo oświatowe* umożliwia m.in. kształcenie uczennic z Ukrainy w języku ojczystym i zgodnie z ukraińską podstawą programową, zwolnienie z wymogu oceniania, klasyfikowania i promowania, a także z obowiązku przystąpienia do egzaminu ósmoklasisty. Projekt zakłada utworzenie w roku szkolnym 2022/2023 oddziałów międzynarodowych dla uczennic z Ukrainy i dodatkową, bezpłatną naukę języka polskiego dla osób w oddziałach przygotowawczych. Przewiduje też możliwość tworzenia domowych punktów wychowania

proponuje, by można było zakładać takie oddziały bez występowania o zgodę MEiN oraz by finansować je z dotacji celowej.

- Warto dodać, że w polskim systemie istnieją już **szkoły dwujęzyczne z wykładowym językiem ukraińskim** i zdawaną w nim maturą (jako szkoły ukraińskiej mniejszości narodowej). Należy rozważyć tworzenie kolejnych na wzór już istniejących placówek.
- Niektóre samorządy i organizacje społeczne prowadzą także **dotatkowe zajęcia edukacyjne w języku ukraińskim** (online i/lub hybrydowo) – także w tym przypadku powinna być możliwość uzyskania wsparcia finansowego, nie tylko ze strony fundacji i organizacji międzynarodowych lub prywatnych darczyńców, ale także z budżetu państwa¹⁷.

3. Zorganizować opiekę i edukację dla małych dzieci

Problem: W Polsce przebywa co najmniej 200 tysięcy ukraińskich dzieci poniżej 7 roku życia. Niemal wszystkie najmłodsze dzieci pozostają w domach ze swoimi matkami, jedynie 40 tysięcy trafiło do przedszkoli. Ze względu na brak przestrzeni i kadry nauczycielskiej przyjęcie najmłodszych do publicznych przedszkoli było dotąd możliwe prawie wyłącznie dzięki zwiększeniu przez MEiN limitu osób w grupach. By umożliwić dzieciom dostęp do zajęć przedszkolnych i innych zorganizowanych form wczesnej edukacji, a ich opiekunkom podjęcie pracy, są potrzebne adekwatne środki finansowe z budżetu państwa oraz odpowiednie regulacje prawne.

Rekomendacje:

- Ułatwić prawnie i dofinansować tworzenie domowych punktów opieki przedszkolnej i żłobkowej¹⁸.
- Wprowadzić do przedszkoli międzygrupowe zajęcia językowe, adaptacyjne oraz integracyjne, a dodatkowo elementy edukacji wielokulturowej.
- Zatrudnić asystentów kulturowych i osoby mówiące po ukraińsku, by ułatwić komunikację i pracę z dziećmi i ich rodzinami.
- Wzmocnić współpracę przedszkoli z organizacjami pozarządowymi, tak aby wspierały w prowadzeniu dodatkowych zajęć dla dzieci, warsztatów dla rodziców i szkoleń dla nauczycieli.

przedszkolnego dla dzieci uchodźczych. W takim punkcie opieką może być objętych maksymalnie 7 dzieci. Zgodnie z projektem dyrekcje szkół będą mogły organizować dla dzieci z Ukrainy kolonie i półkolonie. <https://www.senat.gov.pl/aktualnoscilista/inne/art,14721,41-posiedzenie-senatu-drugi-dzien.html> (dostęp: 27.05.2022).

¹⁷ <https://pl.naszwybir.pl/nowy-szkolny-jezykiem-ukrainskim/>; <https://www.torun.pl/pl/ukrainska-szkola-online> (dostęp: 27.05.2022).

¹⁸ Zgodnie z zapowiedziami wiceministra MSWiA Pawła Szefernakera z 24 maja 2022 r. takie prace ustawowe już się toczą i być może uda się je zakończyć w czerwcu, tak by kluby dla dzieci w wieku 1–5 lat mogły zacząć funkcjonować od lipca. Przepisy mają być na tyle elastyczne, by samorządy i firmy mogły zatrudniać także osoby z Ukrainy. Pierwsze czytanie projektu – 26 maja. <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2290> (dostęp: 27.05.2022).

Uzasadnienia/komentarze:

- Istnieje konieczność **pełnego refinansowania z budżetu państwa pobytu ukraińskich dzieci w przedszkolach i ich udziału w innych formach opieki i edukacji**. Proponowana obecnie przez rząd subwencja nie pokrywa kosztów przedszkoli, a inne zajęcia są finansowane z budżetów prywatnych osób i instytucji, organizacji społecznych, międzynarodowych (np. UNICEF-u), a także samorządów. Oczywiście jest, że dodatkowe miejsca w przedszkolach i inne formy zorganizowanej opieki wymagają dodatkowych środków publicznych.
- W przypadku edukacji i opieki dla młodszych dzieci potrzebne jest **wsparcie zwłaszcza tych modeli, które zakładają wczesną integrację** najmłodszych z Ukrainy i Polski. Ponadto należy wzmocnić współpracę przedszkoli z edukacyjnymi i pomocowymi organizacjami pozarządowymi (również ukraińskimi).
- Należy wprowadzić regulacje prawne i zapewnić wsparcie finansowe niezbędne do tworzenia **domowych punktów opieki przedszkolnej**¹⁹ przez obywatelki Ukrainy lub inne osoby (postulat ewentualnego dołączenia ich do SIO). Warto również tworzyć centra animacji dla małych dzieci prowadzone przez lokalne instytucje, z możliwością zatrudniania ukraińskich opiekunów²⁰.
- Wskazane jest wprowadzenie **zajęć adaptacyjnych dla dzieci w wieku przedszkolnym**. Aktualnie oddziały adaptacyjne funkcjonują wyłącznie w szkołach. Sugerujemy prowadzenie zajęć adaptacyjnych w wyznaczonej przestrzeni w przedszkolu, pod opieką nauczyciela/wolontariusza – osoby mówiącej w języku ukraińskim. Przez określony czas (np. 2 godziny dziennie) wszystkie dzieci ukraińskie z danej placówki mogłyby uczestniczyć w aktywnościach w swoim ojczystym języku (np. czytanie książek, rozmowy indywidualne, zabawy integrujące społeczność).
- Wiele problemów w pracy z małymi dziećmi wynika z **bariery językowej, która utrudnia komunikację** w relacjach nauczycielka–rodzic i nauczycielka–dziecko. Proponowane rozwiązania:
 - Zatrudnianie asystentów kulturowych jako wsparcia nauczycieli (1 asystent na określoną liczbę dzieci). Pomogłoby to w komunikacji.
 - Ułatwianie przedszkolom współpracy z organizacjami działającymi na rzecz osób z Ukrainy – wymagana jest zgoda organu prowadzącego i organu nadzorującego.

¹⁹ Taka propozycja znalazła się również w senackim projekcie ustawy o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy.

²⁰ Taki program jest właśnie uruchamiany pilotażowo przez Fundację Rozwoju Dzieci im. Jana Amosa Komeńskiego ze środków UNICEF-u i innych darczyńców w 30 miejscowościach z czterech województw. Więcej informacji tutaj: <https://www.frd.org.pl/en/what-we-do/ukraine-2022/> (dostęp: 27.05.2022).

- Włączanie rodziców dzieci ukraińskich w działania przedszkoli, rad rodzicielskich i trójek klasowych.
- Wzmacnianie lokalnych działań integracyjnych obejmujących dzieci i ich rodziny.

- **Wsparcie przedszkoli ze strony organizacji pozarządowych.**

Wiele organizacji społecznych oferuje pomoc merytoryczną, dydaktyczną (materiały), a czasem także finansową – np. aktualnie UNICEF oraz PCPM finansują w wielu miejscowościach pracę asystentek kulturowych. Trzeba uprościć procedurę współpracy z organizacjami pozarządowymi, które prowadzą zajęcia językowe, integracyjne, psychologiczne, sportowe itp. Sugerujemy rezygnację z konieczności uzyskania zgody organu prowadzącego i organu nadzorującego na współpracę z NGO.

- **Zmodyfikowanie podstawy programowej obowiązującej dzieci ukraińskie.**

Dyrekcje przedszkoli potrzebują pilnie informacji:

- jak realizować podstawę programową w odniesieniu do dzieci ukraińskich;
- jak prowadzić obserwację dzieci ukraińskich;
- jak w przyszłym roku ma wyglądać roczne przygotowanie przedszkolne dzieci sześciolatek, ich diagnoza oraz wydanie dokumentu o gotowości do podjęcia nauki w szkole podstawowej.

- **Zapewnienie wyżywienia i inne formy wsparcia finansowego.**

Brakuje jednoznacznej decyzji (lub jest ona nieznana) w sprawie bezpłatnych obiadów w przedszkolach. Do tej pory obiady były darmowe, przekazywane przez MOPS-y. Aktualnie mają być przydzielane na podstawie wysokości dochodów. Co z osobami bez PESEL-u lub bez dokumentów? Proponujemy, by obiady dla dzieci, niezależnie od statusu ekonomicznego rodziny, były darmowe.

- **Pomoc psychologiczna dla przedszkolaków i ich rodzin.**

Przedszkole to miejsce, gdzie regularnie przychodzą matki z Ukrainy. W szkole nie ma konieczności odprowadzania dzieci, natomiast w przedszkolu opiekunki są zawsze obecne. Sugestia od psycholożek przedszkolnych: wykorzystać tę sposobność do zaproszenia na spotkania grupowe lub indywidualne konsultacje psychologiczne (praca z traumą, stresem).

4. Zapewnić ukraińskiej młodzieży doradztwo i edukację zawodową

Problem: Uczniowie ukraińscy wchodzą do edukacji zawodowej później niż polscy, a sama ścieżka odbiega od rozwiązań stosowanych w naszym kraju. Trzeba zapewnić im doradztwo zawodowe oraz dostosować sposoby nauczania, oceniania i egzaminowania do ich rzeczywistych potrzeb.

Rekomendacje:

- Dostosować procedury egzaminacyjne do potrzeb uczniów i uczennic (np. egzamin w języku ukraińskim).
- Stworzyć odrębną ścieżkę szkoleniową dla nauczycieli techników i szkół branżowych.
- Zachęcać do podejmowania nauki w zawodach deficytowych na rynku pracy, w tym tworzyć oddziały przygotowawcze w szkołach uczących tych zawodów.
- Wzmocnić i dofinansować doradztwo zawodowe dla ukraińskiej młodzieży.

Uzasadnienia/komentarze:

Potrzebne są rozwiązania pozwalające na kontynuowanie kształcenia zawodowego w Polsce z uwzględnieniem ukraińskich świadectw i dyplomów.

- Należy stworzyć **plan działań informacyjnych** skierowanych do osób z Ukrainy i zachęcających do skorzystania ze ścieżki kształcenia zawodowego. Trzeba uwzględnić wsparcie doradczyń zawodowych posługujących się językiem ukraińskim. Ze względu na nierównomierne rozłożenie szkół plan ten powinien być opracowywany na poziomie regionalnym i subregionalnym, najlepiej powiatowym. Młodym uchodźcom, ich rodzicom, doradczyniom zawodowym, asystentom kulturowym i nauczycielkom pilnie potrzebna jest **baza informacji o szkołach branżowych z propozycjami dla uczniów** – tworzona lokalnie i regionalnie.
- **Na podstawie analizy deficytowych zawodów i wiązek kompetencji**²¹ w Polsce należy zachęcać młode osoby z Ukrainy do kształcenia zawodowego w tych kierunkach, np. oferując im oddziały przygotowawcze przy szkołach branżowych I stopnia i technikach kształcących w wybranych zawodach. W miarę możliwości należy tworzyć internaty (dostępne również dla polskich uczniów i uczennic).
- Konieczne są **działania promocyjne skierowane do ukraińskich nastolatków, zachęcające do dalszej nauki** i ewentualnego łączenia szkoły z pracą. Część osób jest nastawiona raczej na szukanie możliwości zatrudnienia, a nie edukacji, co w dłuższej perspektywie może się odbić na ich ekonomicznych i życiowych szansach.
- W szkołach branżowych należy zapewnić uczennicom dodatkowe zajęcia i materiały z języka polskiego (także online) uwzględniające **specyficzną terminologię związaną z wybraną wiązką kompetencji i zawodów**.
- Młodzi ludzie z Ukrainy zgłaszają postulat **organizowania egzaminów zawodowych w języku ukraińskim lub wprowadzenia ułatwień językowych** – osoby te mają wiedzę merytoryczną, ale trudno im ją przekazać przy użyciu prawidłowej polskiej terminologii.

²¹ Patrz np. <https://barometrzwodow.pl/> (dostęp: 27.05.2022).

5. Wspierać dzieci i młodzież ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Problem: Dzieci ukraińskie ze specjalnymi potrzebami, w tym z niepełnosprawnościami oraz stresem pourazowym, wymagają diagnozy, a następnie działań edukacyjno-terapeutycznych. Wiele z tych osób nigdy nie było diagnozowanych i to polska psycholożka lub pedagog jest pierwszą osobą, która rozpoznaje problem i kieruje do wstępnego badania. Polscy specjaliści potrzebują wsparcia osób mówiących po ukraińsku (lub rosyjsku) oraz narzędzi w tych językach.

Rekomendacje:

- W poradniach, szkołach i przedszkolach zatrudniać ze środków budżetu państwa specjalistki ukraińskojęzyczne pracujące w parze z polskim pedagogiem lub psycholożką.
- Wprowadzić szybką ścieżkę uznania/weryfikacji ukraińskich orzeczeń.
- Szkolić kadrę nauczycielską, pedagożki i psycholożki szkolne w zakresie diagnozy oraz rozumienia zachowań dziecka w okresie adaptacji.
- Zapewnić pełne finansowanie od chwili przyjęcia do szkoły, a nie uzyskania orzeczenia.
- Zakupić licencje na narzędzia diagnostyczne dla dzieci obcojęzycznych.

Uzasadnienia/komentarze:

Minister Edukacji i Nauki wystosował do dyrekcji publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych prośbę o udzielenie szeroko rozumianego wsparcia ukraińskim rodzinom z dziećmi z niepełnosprawnościami. W liście znalazły się:

- prośba o pomoc rodzicom oraz osobom sprawującym bieżącą pieczę nad dziećmi w składaniu wniosku o wydanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego lub orzeczenia o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych²²;
- prośba o skrócenie czasu diagnozy;
- zgoda na brak tłumaczenia na język polski przez tłumaczy przysięgłych orzeczeń otrzymywanych z Ukrainy;
- sugestia, aby w obserwacjach lub badaniach diagnostycznych dziecka używać narzędzi dostosowanych do jego możliwości językowych (w tym testów niewerbalnych oraz nieobciążonych kulturowo).

Kilka głównych barier uniemożliwia realizację tych postulatów:

- Dzieci z Ukrainy często nie były wcześniej diagnozowane w kierunku autyzmu, integracji sensorycznej, dysleksji lub nie posiadają dokumentów potwierdzających

²² MEiN przygotowało nawet taki wniosek w języku ukraińskim i rosyjskim.

wczesną diagnozę. Tym samym, mimo widocznej potrzeby, nie mają prawa do dodatkowej terapii.

- Prawidłowa wstępna diagnoza, realizowana przez nauczycielki, pedagogi lub psychologów szkolnych będzie możliwa, gdy w gronie nauczycielskim zostanie upowszechniona wiedza dotycząca procesu adaptacji²³.
- Diagnoza SI i pogłębiony wywiad z rodzicem są możliwe do przeprowadzenia niemal wyłącznie w języku ojczystym, a nie po polsku.
- Większość testów także powinna być wykonywana w języku ojczystym dziecka, tymczasem w szkołach, przedszkolach i poradniach pedagogiczno-psychologicznych brakuje testów niewerbalnych oraz narzędzi przetłumaczonych na język rosyjski i ukraiński. Testy dotyczące dysleksji prowadzone w języku polskim z oczywistych względów są nieadekwatne.
- Przyspieszenie procesu diagnozowania jest utrudnione z powodu braków kadrowych w poradniach. W wielu miejscach czas oczekiwania na wizytę to kwestia kilkunastu, a czasem nawet kilkudziesięciu dni.
- Z powodu ograniczonych możliwości zrozumienia dziecka z niepełnosprawnością (bariera językowa, kulturowa, zmiana środowiska) rośnie trudność precyzyjnego określenia stopnia niepełnosprawności intelektualnej (lekki, umiarkowany czy znaczny). Konieczne staje się wykorzystanie diagnozy funkcjonalnej, czyli w oparciu o opis bieżącego funkcjonowania dziecka w wymiarze poznawczym, emocjonalnym i społecznym.

By sprostać tym wyzwaniom, niezbędne są działania systemowe, a zwłaszcza:

- Organizacja dla kadry nauczycielskiej, pedagogów i psycholożek szkolnych **kursów i treningów w zakresie procesu adaptacji** i objawów traumatologicznych, a dodatkowo dla samych psycholożek z narzędzi diagnostycznych oraz podstawowych różnic pomiędzy systemem orzeczeń w Polsce i w Ukrainie.
- Konieczność **zatrudnienia ukraińskojęzycznych specjalistek w PPP**. Zalecany model to para: osoba z Ukrainy z wykształceniem psychologicznym i znajomością języka oraz psycholog/pedagog/logopeda z zespołu PPP znający procedury, wymagania, sieć specjalistów, miejsca i możliwości wsparcia.
- Zakup **narzędzi diagnostycznych dostosowanych do dzieci obcojęzycznych** (testów niewerbalnych²⁴ oraz w języku ukraińskim i rosyjskim).

²³ W tym: czas trwania adaptacji, skutki doświadczeń traumatycznych, najczęstsze objawy towarzyszące, trudności emocjonalne i społeczne, zachowania dysfunkcyjne itp.

²⁴ Przy orzekaniu o niepełnosprawności intelektualnej można stosować całkowicie niewerbalny test. Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego koordynuje prace tłumaczeniowe i udostępnia ukraińsko- i rosyjskojęzyczne arkusze testowe do najbardziej potrzebnych narzędzi, aby jak najszybciej umożliwić badanie także osób mówiących w tych językach.

- Umożliwienie wykorzystania innych posiadanych przez opiekunów diagnoz²⁵, w szczególności tych z opisem lekarskim.
- Umożliwienie **wydawania orzeczeń na krótszy okres niż cały etap edukacyjny**. Ze względu na specyfikę okresu adaptacyjnego (nowe warunki, stres, trauma) należy umożliwić weryfikację diagnozy po okresie adaptacji.
- **Przyspieszenie procesu prawidłowego zaopiniowania tysięcy dzieci** w krótkim czasie: wstępna diagnoza kierująca na konkretne badania powinna być wykonywana w szkole przez pedagoga lub psycholożkę w momencie przyjęcia do placówki (jeśli to możliwe – badanie w obecności specjalistki mówiącej po ukraińsku lub rosyjsku).
- Nawet jeżeli orzeczenie zostanie wydane przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną później, należy **finansować dziecko z niepełnosprawnością od momentu przyjęcia do szkoły** (zgodnie z wagami algorytmu podziału części oświatowej subwencji ogólnej).
- Uregulowanie prawne i finansowe sytuacji, w której dziecko zostaje przyjęte do oddziału specjalnego na podstawie oświadczenia rodzica o wystąpieniu o orzeczenie PPP, a później nie uzyskuje tego orzeczenia - postulujemy, by nie było konieczności zwrotu już wydanych środków.
- W szczególnych przypadkach postulujemy możliwość kształcenia specjalnego na podstawie oświadczenia rodzica, bez konieczności posiadania orzeczenia.

6. Wykorzystać wakacje do przygotowania do nowego roku szkolnego

Problem: Dzieci ukraińskie w edukacji zdalnej są odcięte od naturalnego ośrodka adaptacji i integracji, jakim jest szkoła. Również uczennice, które trafiły już do szkół, nie powinny teraz tracić kontaktu z polskim językiem i rówieśnikami. Należy wykorzystać okres wakacji na wspólne zajęcia integracyjne, edukacyjne i rekreacyjne dla dzieci z obu krajów.

Rekomendacje:

- Organizować półkolonie i inne formy zajęć dla dzieci ukraińskich (także tych uczących się zdalnie) oraz polskich – pilnie potrzebne regulacje i środki finansowe.
- Prowadzić zajęcia adaptacyjne, integracyjne i edukacyjne w otwartej formule (wycieczki, pikniki, zajęcia sportowe itp.).

²⁵ Zgodnie z założeniem MEiN zespoły orzekające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych mogą uwzględniać informacje z orzeczeń wystawionych w języku ukraińskim, które są odpowiednikami orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego – Висновок про комплексну оцінку з ІРЦ (Інклюзивно-Ресурсний Центр)/ Заключение о комплексной оценке с ИРЦ (Инклюзивно-Ресурсный Центр). Nie ma jednak jasnych procedur określających, czy dokumenty i orzeczenia (w szczególności z opisem lekarskim – klasyfikowane w ICD 10) też można akceptować bez dodatkowej weryfikacji (dotyczy np. dzieci z rozpoznanym niedosłuchem, autyzmem, mózgowym porażeniem dziecięcym, niepełnosprawnością ruchową, zespołem Downa).

- Przeszkolić opiekunki i wolontariuszki z metod pracy w środowisku wielokulturowym i z dziećmi z doświadczeniem migracji.

Uzasadnienia/komentarze:

- **Zajęcia wakacyjne i półkolonie** mogą być organizowane przez instytucje samorządowe, szkoły i inne placówki edukacyjne, domy kultury, biblioteki, kluby sportowe, jest także możliwość zlecenia zadań organizacjom społecznym. Opiekunowie i wolontariusze powinni zostać **wcześniej przeszkoleni** ze sposobów pracy w środowisku wielokulturowym i pracy z dziećmi po traumie.
- Warto zaplanować **akcje promocyjne** (centralne i lokalne), najlepiej w obu językach, zachęcające do udziału w takich zajęciach i pokazujące, jak może to przyspieszyć włączanie ukraińskich dzieci do lokalnej społeczności i polskiej edukacji. Wakacje to czas bez szkoły, ale z przemyślaną edukacją i integracją.
- Różne podmioty mogą prowadzić zajęcia, niezbędne są jednak wspólne **bazowe standardy ochrony dzieci** (np. <https://standardy.fdds.pl/zasady>) oraz jasne wytyczne co do wymaganych uprawnień i kompetencji.
- Zajęcia co do zasady powinny **być wspólne dla polskich i ukraińskich dzieci** (walor integracyjny). Udział w zajęciach musi być możliwy na tych samych zasadach dla obu grup.
- Należy położyć **nacisk na integrację, poczucie bezpieczeństwa i wsparcie psychospołeczne**. Nauka jest ważna, ale działania wakacyjne nie mogą być przedłużeniem szkoły. To jest czas dla wszystkich dzieci, polskich też, na złapanie oddechu, przyjrzenie się na spokojnie nowej sytuacji i oswojenie z nią bez stresu związanego z pracami domowymi i klasówkami. Nauka nie powinna być prowadzona w formule „zeszyt i podręcznik”, a raczej jako wspólna zabawa, doświadczanie świata, edukacja w terenie, gry ruchowe, zajęcia sportowe i inne atrakcyjne dla dzieci aktywności.
- Te działania muszą obejmować **pomoc psychologiczną dla dzieci i ich rodziców**. Zalecana jest raczej forma półkolonii (zajęć w miejscu zamieszkania), a nie wypoczynku wyjazdowego, by uniknąć rozdzielania rodzin z doświadczeniem uchodźczym. W miarę możliwości trzeba włączać chętnych rodziców w prowadzone działania (przywracanie poczucia sprawczości).

7. Zapewnić kadre nauczycielską i rozwijać jej kompetencje

Problem: Edukacja setek tysięcy dzieci z Ukrainy wymaga dodatkowego wysiłku i godzin pracy nauczycieli, a zwykle także zatrudnienia dodatkowych osób. Jest zbyt mało kadry pedagogicznej – zwłaszcza w dużych miastach, gdzie mieszka większość uchodźców. Brakuje też szkoleń i materiałów rozwijających kompetencje w zakresie edukacji wielo- i międzykulturowej, antydyskryminacyjnej, wsparcia psychospołecznego i językowego.

Rekomendacje dotyczące nauczycieli i nauczycielek z Ukrainy:

- Stworzyć jasną i prostą procedurę zatrudniania osób z Ukrainy na stanowiskach nauczycielskich.
- Uprościć zasady nostryfikacji dyplomów: uznawać kwalifikacje na zasadach sprzed 2006 r., zwolnić z opłat nostryfikacyjnych.
- Stworzyć program szkoleń przygotowawczych (nauka języka polskiego, dydaktyka przedmiotowa, praca wychowawcza) i programy wsparcia w trakcie pracy.
- Rozważyć określenie docelowego poziomu znajomości języka polskiego, tak aby umożliwiał pracę z polskimi uczennicami, oraz zapewnić środki na intensywne (np. 3-miesięczne) kursy²⁶.

Rekomendacje dotyczące polskich nauczycieli i nauczycielek:

- Stworzyć ofertę studiów podyplomowych (wyższe uczelnie) i kursów doskonalących (organizacje społeczne i placówki doskonalenia) obejmujących takie zagadnienia jak: nauczanie języka polskiego jako obcego, metody pracy w szkole wielokulturowej i z osobami z doświadczeniem migracji, antydyskryminacja oraz wsparcie psychospołeczne.
- Opracować listę rekomendowanych materiałów do nauki języka polskiego oraz zestawy materiałów dydaktycznych do innych przedmiotów z uproszczonymi językowo zadaniami.
- Rozszerzyć zasoby Zintegrowanej Platformy Edukacyjnej (prowadzonej przez Ośrodek Rozwoju Edukacji) o materiały dla dzieci uchodźczych. Wykorzystać do tego liczne zasoby wypracowane wcześniej i na bieżąco tworzone przez organizacje społeczne i inne instytucje.
- Zapewnić finansowanie dodatkowej pracy nauczycieli z budżetu centralnego.

Uzasadnienia/komentarze:

- Potrzebna jest jasna **procedura zatrudniania nauczycielek i nauczycieli z Ukrainy**, w tym określenie wymaganego poziomu znajomości języka polskiego lub pozostawienie tej kwestii do decyzji dyrekcji placówki.
- Uproszczenie zasad nostryfikacji dyplomów: obecnie system przewiduje uznawanie kwalifikacji zdobytych przed 2006 r. i obowiązek nostryfikacji dyplomów uzyskanych później – postulujemy ujednoczenie procedur i uznawanie kwalifikacji na zasadach sprzed 2006 r. Postulujemy określenie docelowego poziomu kompetencji językowych umożliwiającego pracę z polskimi uczniami jako B2²⁷ z elementami słownictwa

²⁶ Zespół nie był w tej sprawie jednomyślny. Pojawiły się głosy, że utrudni to wejście do polskich szkół nauczycielek z Ukrainy (nawet uczących języków obcych czy przedmiotów artystycznych).

²⁷ Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie znaczenie głównych wątków przekazu w złożonych tekstach na tematy konkretne i abstrakcyjne. Potrafi zrozumieć dyskusję z użyciem języka specjalistycznego, jeśli dotyczy ona określonej tematyki zawodowej. Potrafi porozumiewać się na tyle płynnie i spontanicznie, by prowadzić normalną rozmowę z rodzimym użytkownikiem języka, bez szczególnego wysiłku dla którejkolwiek ze stron. Potrafi

związanego z edukacją i nauczaną dziedziną (zgodnie z ESOKJ jest to poziom umożliwiający wykonywanie pracy) – konieczne jest uruchomienie odpowiednich kursów językowych.

- Postulujemy, żeby uznawać kwalifikacje językowe na poziomie B2 również na podstawie dyplomów wydawanych przez szkoły językowe – tak jak to robią m.in. urzędy wojewódzkie przy wydawaniu pozwolenia na pobyt (przykład z Warszawy). Przy okazji warto rozważyć reformę systemu certyfikacji na poziomie państwowym.
- Należy wdrożyć ogólnopolski program **szkoleń przygotowawczych dla ukraińskich nauczycielek i nauczycieli** (w tym nauka języka polskiego oraz programy wsparcia w trakcie pracy).
- Kursy językowe minimum B2 z uwzględnieniem języka specjalistycznego (edukacja i nauczana dziedzina).
- Kursy metodyczne związane z nauczaniem przedmiotów oraz pracą wychowawczą (takie jak np. pilotażowy kurs dla nauczycielek matematyki z Ukrainy prowadzony w Szkole Edukacji PAFW i UW²⁸).
- Konieczne jest stworzenie **banku ofert pracy** dla osób z Ukrainy – nie tylko lokalnie, ale także w regionach – do dyskusji, na ile potrzebne są w tym zakresie dodatkowe rozwiązania na szczeblu centralnym (postulujemy wzmocnienie istniejących rozwiązań na poziomie kuratoriów).
- Należy zapewnić (za pośrednictwem ORE i PDN-ów) **możliwość szkoleń** językowych oraz szkoleń z metod pracy w szkole wielokulturowej, pracy z uczniem z doświadczeniem migracji (UDM) i z zakresu wsparcia psychospołecznego uczniów. Wsparcie dydaktyczne, wychowawcze i psychologiczne – potrzeba systemowych, masowych szkoleń prowadzonych centralnie, regionalnie i lokalnie. Wybór powinien być pozostawiony w gestii dyrekcji i rady pedagogicznej.
- **Studia podyplomowe** z zakresu nauczania języka polskiego jako obcego – pojawiają się wątpliwości: czy jesteśmy w stanie uruchomić te studia w nadchodzącym roku akademickim? A jednocześnie jak duże będzie w dłuższej perspektywie zapotrzebowanie na osoby o takich kwalifikacjach?
- Potrzebne jest również tworzenie **materiałów dydaktycznych** do nauki języka polskiego jako obcego i materiałów przedmiotowych. Mapowanie i konsolidacja istniejących zasobów na poziomie PDN-ów, ORE i organizacji społecznych – potrzebna platforma online do zamieszczania i wymiany zasobów (np. zakładka na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej poświęcona pracy z osobami uczącymi się języka polskiego i z doświadczeniem migracyjnym).

formułować jasne i szczegółowe wypowiedzi ustne lub pisemne na wiele tematów oraz wyrazić swoje stanowisko w sprawach będących przedmiotem dyskusji, przedstawiając wady i zalety różnych rozwiązań.

²⁸ <https://szkolaedukacji.pl/kurs-dla-ukrainskich-nauczycieli-matematyki/> (dostęp: 27.05.2022).

8. Zapewnić finansowanie dodatkowych zadań edukacyjnych

Problem: Edukacja ok. 200 tysięcy dzieci z Ukrainy, a w perspektywie może nawet kilkakrotnie większej grupy, musi oznaczać zwiększenie wydatków. Obejmują one opłacenie dodatkowej pracy nauczycieli, psycholożek, samorządowych urzędników, a także wydatków na przygotowanie nowych pomieszczeń, transport czy programy wakacyjne. Pomoc uchodźcom to zadanie państwa. Przerzucenie kosztów edukacji na samorządy, opieranie się na wolontariackim entuzjazmie oraz środkach pozyskiwanych przez NGO (również za granicą) nie rozwiązuje problemu. Bo edukacja dzieci z Ukrainy to nie tylko gest solidarności, ale i inwestycja w przyszłość.

Rekomendacje:

- Zapewnić finansowanie z budżetu centralnego pokrywające rzeczywiste koszty edukacji każdego ucznia i uczennicy z Ukrainy – w tym roku i w latach kolejnych.
- Pokrywać z budżetu państwa (Fundusz Pomocy lub subwencja) pełne koszty wychowania przedszkolnego (w tym również w domowych punktach opieki).
- Uruchomić ogólnopolski program inwestycyjny dla samorządów: „Budowa, rozbudowa i modernizacja placówek oświatowych” (tam, gdzie nastąpił wzrost liczby uczniów i uczennic).
- Zabezpieczyć w budżecie państwa środki na pozaszkolne (także odbywające się w czasie wakacji) zadania edukacyjne i adaptacyjne dla uczniów i uczennic z Ukrainy. Powinno to dotyczyć również działań realizowanych przez NGO.
- Zapewnić przejrzystość i jednolitość sposobu rozliczania środków z Funduszu Pomocy przeznaczonych na edukację dzieci ukraińskich.
- Finansować z budżetu państwa doskonalenie zawodowe kadry nauczycielskiej i dyrekcji placówek edukacyjnych, tak aby byli przygotowani do pracy z ukraińskimi dziećmi w wielokulturowej szkole.

9. Wspierać edukację uchodźców i uchodźczyń z Ukrainy na wyższych uczelniach

Problem: Istnieje potrzeba wspólnych rozwiązań dotyczących przyjmowania i wspierania studentów, doktorantek i naukowców. Rosnąca liczba studentów z Ukrainy wiąże się z dodatkowymi kosztami, m.in. na wynagrodzenia dla kadry akademickiej (np. za kursy językowe), wsparcie socjalne oraz dotacje dla osób z niepełnosprawnościami. Należy refundować koszty działań już prowadzonych przez uczelnie i zabezpieczać odpowiednie środki z budżetu państwa na kolejne miesiące i lata. Chodzi zarówno o doraźną pomoc, jak i rozwiązania systemowe w średnim i długim horyzoncie czasowym.

Rekomendacje:

- Kontynuować prace nad identyfikacją potrzeb i wdrażaniem rozwiązań w gronie organów przedstawicielskich (takich jak Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich, Związek Rektorów Uczelni Ukrainy) i z udziałem MEiN²⁹.
- Ustawowo doprecyzować zasady uznawalności ukraińskiego wykształcenia na polskich uczelniach i określić możliwości kontynuacji nauki w Polsce. Należy przy tym uwzględnić oczekiwania strony ukraińskiej (obawy przed „przejmowaniem” studentów).
- Budować partnerstwa między polskimi i ukraińskimi uczelniami, w tym programy wymiany, bilateralne studia doktoranckie, granty dla wspólnych zespołów badawczych. Rozważyć tworzenie w Polsce tymczasowych filii ukraińskich uczelni, które widzą taką potrzebę.
- Zapewnić środki na tworzenie infrastruktury (np. sale, sprzęt) do nauki zdalnej dla uchodźców i uchodźczyń kontynuujących studia na uczelniach ukraińskich.
- Budować mechanizmy integracji ukraińskich uczelni z Europejskim Obszarem Szkolnictwa Wyższego, Europejską Przestrzenią Badawczą. Umożliwić udział w działaniach europejskich sieci uczelni i programie Erasmus+.
- Przeznaczyć odpowiednie środki budżetowe na stypendia dla uchodźczyń (być może także osób, które w wyniku wojny utraciły dochody), w tym dla naukowczyń z Ukrainy³⁰. Kontynuować program „Solidarni z Ukrainą” w kolejnym roku akademickim (Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej³¹).
- Uzupelnąć standardy i programy studiów pedagogicznych oraz specjalizacji nauczycielskich na innych kierunkach o zagadnienia pracy w środowisku wielokulturowym oraz pracy z osobami z doświadczeniem migracji i uczącymi się języka polskiego.
- Zwiększyć środki na naukę języka polskiego dla studentów z Ukrainy.
- Zapewnić zindywidualizowane wsparcie dla ukraińskich studentów i pracowniczek naukowych z niepełnosprawnościami.

Uzasadnienia/komentarze:

● **Studenci, studentki, naukowczynie i naukowcy z Ukrainy**

Coraz więcej młodych ludzi z Ukrainy rozważa podjęcie studiów na polskich uczelniach – obecnie jest tym zainteresowanych ok. 6 000 osób, w trakcie przyjmowania jest ok. 900 osób, a 500 już studiuje. Warto podkreślić, że znaczna grupa studentów ukraińskich, którzy uciekli do naszego kraju, nadal studiuje w swoich macierzystych

²⁹ W pracach uczestniczą także inne organy przedstawicielskie i instytucje, m.in. Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego, NCN, NCBiR, NAWA, FNP.

³⁰ W Polsce jest dziś 3 000–6 000 naukowców i naukowczyń, stypendia otrzymało ok. 300 osób (maj 2022 roku).

³¹ <https://nawa.gov.pl/nawa/aktualnosci/na-pomoc-srodowisku-akademickiemu-ukrainy-rusza-program-solidarni-z-ukraina> (dostęp: 27.05.2022).

placówkach w trybie zdalnym. Do Polski przyjechało także między 3 000 a 6 000 pracowników i pracowników naukowych. Trudno jednak określić, kto z nich zostanie tu na dłużej. Część osób z pewnością zechce podjąć pracę, dla innych jest to jedynie rozwiązanie tymczasowe, bo większość zamierza wrócić do swoich macierzystych uczelni, a niektórzy szukać będą możliwości rozwoju naukowego w innych krajach.

- **Dotychczasowa pomoc i dalsze kroki**

Niezależnie od dalszych decyzji studentów i pracowników naukowych polskie wyższe uczelnie prowadzą liczne działania pomocowe na ich rzecz, korzystając ze wsparcia programu NAWA „Solidarni z Ukrainą”, z własnych środków oraz wolontariatu. Od wybuchu wojny toczą się prace nad strategiami wsparcia ukraińskich uczelni wyższych, naukowców i studentek. Rozmowy są prowadzone w gronie organów przedstawicielskich polskiego szkolnictwa wyższego i fundacji naukowych, z udziałem Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich³², Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Narodowego Centrum Nauki, Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, Fundacji Nauki Polskiej, Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej i innych instytucji. Rozwiązania są wypracowywane w porozumieniu ze Związkiem Rektorów Uczelni Ukrainy i z udziałem MEiN. Należy kontynuować te prace, w tym program „Solidarni z Ukrainą”, odpowiadając na potrzeby studentów, naukowców i uczelni.

- **Współpraca i wymiana międzyuczelniana**

Wyzwaniem na dziś i na przyszłość jest rozwój współpracy i wymiany między uczelniami w Polsce i w Ukrainie. Wsparcie dla ukraińskich uniwersytetów oraz rozwój wspólnych projektów badawczych, bilateralnych studiów doktoranckich i innych form współdziałania to unikalna szansa, by zbudować nowe akademickie partnerstwa z pożytkiem dla obu krajów. W szerszej perspektywie może to też pomóc przekroczyć napięcia historyczne i kulturowe między naszymi narodami.

- **Kursy języka polskiego**

Studia na uczelniach publicznych są bezpłatne, ale wymagana jest płynna znajomość polskiego. Konieczne jest więc zapewnienie intensywnych kursów językowych. Środki na naukę polskiego powinny pochodzić z budżetu centralnego³³.

³² Patrz m.in. uchwała KRASP w sprawie wsparcia udziału uczelni ukraińskich w europejskich sieciach akademickich: https://www.krasp.org.pl/pl/Aktualnosci/?id=22093/Uchwala_Prezidium_KRASP_w_sprawie_wspierania_dzialan_Ukrainy_w_obszarze_szkolnictwa_wyzszego_nauki_i_innowacji (dostęp: 27.05.2022). Ważną rolę odegrały także działania Zespołu Antykryzysowego KRASP.

³³ Np. 1 500 zł miesięcznie na osobę przez 3 miesiące.

- **Potrzebne wsparcie finansowe**

Zwiększona liczba studentek i studentów wymaga dodatkowej kadry na uczelniach, a także środków na zapomogi, stypendia i dotacje dla osób z niepełnosprawnościami. Wsparcia wymagają nie tylko osoby, które teraz przyjechały do Polski, ale także te, które studiowały u nas wcześniej, ale w wyniku wojny utraciły dochody lub wsparcie rodziny (zdania w sprawie stypendiów dla tej drugiej grupy są podzielone). Tu również jest potrzebne wsparcie finansowe ze strony rządu, a także Unii Europejskiej. Należy określić potrzeby wyższych uczelni związane z nowymi zadaniami i zapewnić odpowiednie fundusze na ich realizację.

- **Uczelnie pedagogiczne i specjalizacje nauczycielskie**

Odrębne wyzwanie dotyczy uczelni pedagogicznych oraz specjalizacji nauczycielskich³⁴ na różnych kierunkach studiów. W Polsce brakowało dotąd systematycznego uwzględniania problematyki wielokulturowości w przygotowaniu pedagogicznym. Należy uzupełnić programy i standardy studiów nauczycielskich o zagadnienia i metody pracy z uczniami z doświadczeniem uchodźczym, w środowisku wielokulturowym i z osobami, które uczą się języka polskiego jako obcego.

- **Wsparcie studentów, studentek, naukowców i naukowców z niepełnosprawnościami**

Należy także objąć wsparciem osoby z niepełnosprawnościami (OzN): studentki, doktorantów i pracownice naukowe z Ukrainy. W szczególności trzeba:

- umożliwić finansowanie działań wspierających z dotacji podmiotowej, która będzie przeznaczona na zapewnienie OzN warunków do pełnego udziału w: procesie przyjmowania na studia lub do szkół doktorskich, kształceniu na studiach lub w szkołach doktorskich, a także prowadzeniu działalności naukowej;
- przyznawać studentom z niepełnosprawnościami stypendium socjalne na podstawie uznania i weryfikacji dokumentacji ukraińskiej;
- wspierać działania międzyuczelniane (inicjowane m.in. przez NGO) mające na celu integrację studentów i doktorantów z niepełnosprawnościami pochodzących z Ukrainy.

³⁴ Wnioski z badań oraz propozycja modelu kształcenia nauczycieli do pracy w warunkach różnorodności: Nowosielski M. i in. (2021). *Edukacja elementarna uczniów (...)*, dz. cyt.

Członkinie i członkowie zespołu „Edukacja i nauka”

- Magdalena Czarzyńska-Jachim, wiceprezydentka Sopotu (liderka zespołu)
- Alicja Pacewicz, koordynatorka koalicji SOS dla Edukacji, ekspertka Centrum Edukacji Obywatelskiej i Fundacji Szkoła z Klasą (sekretarz zespołu)
- Prof. dr hab. inż. Arkadiusz Wójs, Rektor Politechniki Wrocławskiej
- Elżbieta Krawczyk, dyrektorka programowa i członkini zarządu Centrum Edukacji Obywatelskiej
- Ewa Halska, wiceprezeska Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Kadry Kierowniczej Oświaty
- Grzegorz Kubalski, zastępca dyrektora biura Związku Powiatów Polskich
- Iwona Waszkiewicz, zastępczyni prezydenta Bydgoszczy
- Izabela Heidrich, rzeczniczka prasowa Urzędu Miasta Sopotu
- Jarosław Delewski, dyrektor Departamentu Edukacji Urzędu Miejskiego Wrocławia
- Kinga Białek, wykładowczyni Szkoły Edukacji PAFW i UW
- Krzysztof Kasztura, zastępca burmistrza Cieszyna
- dr.hab. Michał Nowosielski, badacz stowarzyszony Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego
- Milena Kowalska, wiceprzewodnicząca Stowarzyszenia Wielkopolska – Kierunek Europa
- Monika Auch-Szkoda, koordynatorka koalicji SOS dla Edukacji
- Monika Miłowska, prezeska Fundacji CultureLab
- Natalia Gebert, prezeska Fundacji Inicjatywy Dom Otwarty
- Oksana Matiienko, nauczycielka języka ukraińskiego, asystentka międzykulturowa
- Renata Kaznowska, zastępczyni prezydenta Warszawy
- Sławomir Broniarz, prezes Związku Nauczycielstwa Polskiego
- dr hab. Tomasz Zatoński, prof. Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu, prorektor ds. budowania relacji i współpracy z otoczeniem
- Yuliia Markus, dyrektor Centrum Ukraińskiej Kultury i Rozwoju w Fundacji Ukraina

Konsultacje:

Prof. Tomasz Szapiro (Szkoła Główna Handlowa, Przewodniczący Zespołu Anty kryzysowego KRASP), Agnieszka Ciesielska (polonistka, członkini Rady Języka Polskiego), Mateusz Wojcieszak (prezes Fundacji Pole Dialogu)

Redakcja merytoryczna: Alicja Pacewicz

Redakcja językowa i korekta: Katarzyna Radzikowska

Uwaga od redakcji:

Bez względu na użyty rodzaj gramatyczny tekst odnosi się do osób wszystkich płci. Dbając o włączanie, a jednocześnie o przejrzystość tekstu, w niektórych miejscach stosujemy naprzemiennie formy żeńskie i męskie.